

نشریات جعلی را بشناسیم*

دکتر مریم سراف زاده¹

(صفحات 1-14)

چکیده

نشریات جعلی یا چپاولگر، یکی از چالش‌های ارتباط علمی در دنیای امروز شده‌اند. این نشریات وجهه علمی نداشته و فقط با هدف کسب سود مالی منتشر می‌شوند. نشریات جعلی که خود را جزو نشریات دسترسی آزاد معرفی می‌کنند، فرایند داوری علمی نداشته و فقط در صورت پرداخت هزینه انتشار مقاله از سوی نویسنده، مقالات را منتشر می‌کنند. به دلیل شباهت ظاهری این نشریات با نشریات معتبر و ارائه ضریب تأثیرهای تقلبی، نویسندگان ناآگاه، فریب خورده و مقالات خود را برای این نشریات ارسال می‌کنند. این در حالی است که انتشار مقاله در این نشریات نه تنها امتیازی برای نویسنده آن به همراه نمی‌آورد، بلکه به اعتبار علمی افراد نیز آسیب می‌زند. آمار بالای انتشار مقالات ایرانیان در این نشریات زنگ خطر را برای آگاه کردن دانشگاهیان و پژوهشگران ایرانی به صدا در آورده است. این مقاله مروری دارد بر تاریخچه و ویژگی‌های نشریات جعلی و راهکارهایی را معرفی می‌کند تا نویسندگان به کمک آنها خود بتوانند اعتبار نشریات علمی را تشخیص داده و نشریه مناسب برای انتشار مقالات علمی را انتخاب کنند و در دام نشریات جعلی گرفتار نشوند.

کلمات کلیدی: نشریات چپاولگر، نشریات جعلی، نشریات تقلبی، نشریات بی اعتبار

* تاریخ دریافت مقاله: 1396/05/19؛ تاریخ پذیرش: 1396/09/26.

1. استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه تهران

m.sarrafzadeh@ut.ac.ir

مقدمه

انتشار مقاله در نشریات، معمول‌ترین روش ارتباط علمی با دیگر افراد جامعه علمی است. پژوهشگران به طور معمول نتایج یافته‌های خود را در قالب مقاله با دیگر متخصصان در حوزه علمی خود به اشتراک می‌گذارند. از طرفی سنجش رشد علمی هر کشور بستگی به کمیت و کیفیت مقالات علمی تولید شده در آن کشور دارد. همین امر، موجب شده است تا دولت‌ها سیاست‌هایی را تبیین کنند تا موجبات انتشار هر چه بیشتر مقالات علمی را فراهم آورند.

در نتیجه این سیاست‌ها، استخدام و ارتقای شغلی افراد در دانشگاه‌ها و موسسات پژوهشی به شدت بستگی به توانایی آنها در انتشار مقاله دارد (Åström & Hansson, 2013). اما، انتشار مقاله فقط یک روی قضیه است. محل انتشار مقاله و ضریب تأثیر¹ نشریه‌ای که آن را منتشر کرده نیز از ملاک‌های مهم ارزیابی مقالات پژوهشی شده‌اند. از آنجا که در نظام علمی دنیای امروز، حضور مقالات و نشریات در نمایه‌های تامسون رويترز (با به اصطلاح آی.اس.آی) نشان دهنده کیفیت بالای آن است، تلاش دانشگاه‌ها و مراکز علمی در حضور هر چه بیشتر در نشریات نمایه شده در تامسون رويترز است. رد پای فشار بر اعضای هیأت علمی برای انتشار مقالات در این نشریات را می‌توان در آیین‌نامه‌های پژوهشی و شرایط ترفیع و ارتقای دانشگاهیان دید.²

دانشگاهیان و پژوهشگران مجبورند مقالات خود را منتشر کنند تا پژوهانه گرفته و ارتقا یابند. شعار "بنویس یا بمیر"³ اشاره به فشار بر دانشگاهیان دارد که برای حفظ یا ارتقای شغلی خود مرتب باید بنویسند و در نشریات معتبر علمی منتشر کنند. اما واقعیت این است که نشریات با ضریب تأثیر بالا، نرخ پذیرش پایینی دارند و افراد مجبور می‌شوند که به روش‌های آسان‌تر و سریع‌تری برای انتشار مقاله روی آورده و در دام نشریات جعلی گرفتار شوند.

1 Impact Factor

2 در دانشگاه تهران، به طور مثال، تمدید قرارداد دو ساله پیمانی اعضای هیأت علمی منوط به انتشار حداقل دو مقاله در نشریات بین‌المللی است که حداقل یکی از آنها آی.اس.آی باشد.

3 Publish or Perish

نشریات چپاولگر یا جعلی از رهگذر نیاز دانشگاهیان به انتشار مقاله متولد شدند. جفری بیل¹، کتابدار دانشگاه کلرادو، اصطلاح² Predatory Journals را در سال 2011 ابداع کرد. (Butler, 2013) که در فارسی معادل نشریات چپاولگر برای آن پیشنهاد شده است اما اصطلاحات نشریات جعلی و تقلبی هم برای آن به کار می‌برند³. این نشریات هدف علمی نداشته و فقط برای کسب سود مالی منتشر می‌شوند. داوری علمی در این نشریات دروغی بیش نیست و فقط به شرط پرداخت هزینه انتشار مقاله، آن را منتشر می‌کنند. نشریات جعلی را به دشواری می‌توان تشخیص داد چرا که با ضریب تأثیرهای تقلبی خود را معتبر نشان می‌دهند. (Berger, 2017)

نشریات جعلی، فراخوان مقاله به آدرس ایمیل دانشگاهیان می‌فرستند و با وعده چاپ سریع مقاله آن‌ها را می‌فریبند. ناشران جعلی، بخصوص، نویسندگان تازه کار و بی‌تجربه از کشورهای فقیر را که تجربه محدودی در انتشار علمی دارند مورد هدف قرار می‌دهند. پژوهشگران کشورهای در حال توسعه بیشترین قربانیان این نشریات هستند. (Xia, et al, 2015). نتایج پژوهش جمالی مهمویی و دیگران (زودآیند) نشان داده است که تنها در سال 2015 تعداد 372 مقاله به قلم 973 نویسنده ایرانی وابسته به بیش از 70 دانشگاه و مؤسسه پژوهشی در مجلات چپاولگر منتشر شده است که در این میان دانشگاه آزاد اسلامی با 211 مقاله و 437 نویسنده رکورددار است. جمالی و جوان فر (1393) انگیزه اصلی نویسندگان ایرانی از انتشار مقاله در نشریات نامعتبر را رفتار آئین نام‌های (مثل گرفتن مجوز دفاع و ترفیع) عنوان می‌کنند. نویسندگان ناآگاه گمان می‌برند همین که در نشریه‌ای مقاله منتشر کنند امتیازی برای آنها و محل کارشان است. البته نویسندگان باتجربه از کشورهای توسعه

1. Jeffrey Beall

2 در مقالات انگلیسی نام‌های دیگری نیز برای این نوع نشریات عنوان شده است از جمله:

Fake Journals, Sham Journals, Pseudo Journals, Hijacked Journals

3 گاه در متون فارسی می‌بینیم که به این نشریات، عنوان "نشریات بی اعتبار" هم اطلاق شده است اما نگارنده این اصطلاح را مناسب نمی‌داند چرا که اصطلاح نشریات بی اعتبار در ادبیات وزارت علوم، برای نشریاتی به کار می‌رود که کیفیت علمی لازم برای در نظر گرفته شدن به‌عنوان نشریات علمی پژوهشی را ندارند اما معنی اش این نیست که همه آنها مانند نشریات جعلی هدفشان فقط کسب سود مالی است.

یافته نیز ممکن است به دلیل بی دقتی و عدم آگاهی از این نشریات و ناآشنایی با معیارها انتخاب نشریه در دام نشریات جعلی بیفتند و مقالات با کیفیت خود را برای این نشریات ارسال کنند. وقتی نویسندگان پی می‌برند که نشریه تقلبی است دیگر دیر شده است و نمی‌توانند مقاله خود را خارج کنند و متأسفانه به دلیل انتشار در این مجلات به آن مقالات با کیفیت نیز با بدبینی نگریسته می‌شود و حتی حضور آن مقالات در کارنامه علمی افراد امتیاز منفی برای آنها به شمار می‌رود.

بدترین نوع انتشار جعلی نشریات ربوده شده یا هایجکد¹ هستند که تشخیص جعلی بودن آنها به دلیل تشابه ظاهری بسیارشان با نشریات معتبر بسیار مشکل است. این نشریات نامی کاملاً یکسان و یا بسیار مشابهی² با نشریات معتبر برای خود بر می‌گزینند. از نظر ظاهر وب سایت و دامنه آن نیز شبیه نشریات معتبرند. شماره استاندارد بین‌المللی نشریه³ و شناساگر شیء دیجیتال⁴ تقلبی دارند.

ظهور اولین نشریه جعلی را به سال 2011 نسبت می‌دهند. تعداد نشریات جعلی به سرعت رشد کرده و از هجده عنوان در سال 2011 به 923 عنوان در سال 2016 افزایش یافته است. تا سال 2016 تقریباً 500 هزار مقاله در این نشریات منتشر شده بود. (Narimani & Dadkhah, 2017)

ویژگی های نشریات جعلی

- × نشریات جعلی هیأت تحریریه فعال ندارند: آنها پژوهشگران واقعی را بدون اطلاع آنها به عنوان عضو هیأت تحریریه معرفی می‌کنند. برخی از این پژوهشگران وقتی به این موضوع پی می‌برند، از نشریه درخواست می‌کنند که نامشان برداشته شود اما پاسخی دریافت نمی‌کنند.
- × نشریات جعلی داوری علمی ندارند: داوری قلب علم است چرا که بر اساس داوری داوران است که پژوهانه اختصاص داده می‌شود، دانشگاہیان ارتقا پیدا می‌کنند و جوایز نوبل داده

1 Hijacked journals

2 به عنوان مثال تفاوت عنوان این دو نشریه جعلی و معتبر فقط در یک حرف s جمع است: Journal of Sport Science نشریه‌ای جعلی و Journal of Sport Sciences نشریه‌ای آ.اس.آی است.

3 International Standard Serial Number (ISSN)

4 Digital Object Identifier (DOI)

می‌شود. داوری یک بخش اساسی از فرایند انتشار علمی است و کیفیت یک نشریه علمی بستگی به داورانی دارد که مقالات را ارزیابی می‌کنند. نشریات جعلی به استاد شواهد ذیل داوری ندارند اما به دروغ ادعا می‌کنند که مقالات را داوری می‌کنند.

- جان بوهانون¹ که یک روزنامه نگار علمی است مقاله‌ای که به تعبیر دوستش بیشتر به یک جوک علمی می‌ماند تا یک مقاله علمی نوشته و آن را به بیش از سیصد نشریه دسترسی آزادی که در لیست بیل و نیز دوج² (راهنمای نشریات دسترسی آزاد) بودند فرستاد. بسیاری از نشریاتی که در لیست دوج بودند آن را نپذیرفتند. اما بیش از نیمی از نشریات لیست بیل آن را پذیرفتند (Bohannon, 2013).
- در یک مورد دیگر، مقاله‌ای که تکرار هفت کلمه³ بود به عنوان یک مقاله عالی در نشریه‌ای⁴ منتشر شد (Safi, 2014).

- × نشریات جعلی "هزینه انتشار مقاله" 5 از نویسنده دریافت می‌کنند: یکی از ویژگی‌های اصلی نشریات جعلی، اخذ هزینه انتشار مقاله از نویسنده است. اما این مبلغ را به صورت روشن در نشریه خود ذکر نمی‌کنند بلکه بعد از پذیرش مقاله هزینه را به نویسنده اعلام می‌کنند. این مبلغ البته نسبت به نشریات معتبر پایین بوده و بین 80 تا 300 دلار آمریکا است.⁶ چون واقعا کاری برای مقاله انجام نمی‌دهند.⁷
- × نویسندگان مقالات نشریات جعلی معمولاً از کشورهای در حال توسعه و بخصوص ایران و هند و کشورهای عربی هستند که انگلیسی زبان اصلی آنها نیست (Xia, et al. 2015).

1 John Bohannon

2 Directory of Open Access Journals (DOAJ)

3 Get me of your fucking email list

4 Journal of Advanced Computer Technology

5 Article Processing Charge (APC)

6 در تأیید پایین بودن نرخ هزینه انتشار مقاله در نشریات جعلی این که نشریات معتبر پولی که مقالات دسترسی آزاد نیز منتشر

نموده و هزینه اش را از نویسنده دریافت می‌کنند هزینه ای بین یک یا پنج هزار دلار از نویسندگان دریافت می‌کنند.

7 البته باید به این نکته توجه داشت که برخی نشریات معتبر و دسترسی آزاد نیز هزینه انتشار مقاله از نویسنده دریافت می‌کنند و نمی‌توان هر نشریه ای را صرفاً به دلیل درخواست هزینه انتشار، چپاولگر نامید.

- × نشریات جعلی قدمت چندانی ندارند: نشریات جعلی پدیده ایجاد شده در چند سال اخیر هستند و بنابراین عمری کمتر از ده سال دارند.
- × طیف موضوعی گسترده: نشریات جعلی، طیف موضوعی وسیع دارند و متعلق به یک حوزه خاص پژوهشی نیستند. از علوم پایه گرفته تا کاربردی و در همه حوزه‌های علوم و فناوری مقاله منتشر می‌کنند¹.
- × نشریات جعلی در هر شماره تعداد زیادی مقاله منتشر می‌کنند.
- × نداشتن آدرس پستی و شماره تماس: نشریات جعلی به طور معمول، اطلاعات تماس خودشان را نمی‌دهند و فقط به آدرس ایمیل غیردانشگاهی یا هو یا جیمیل بدون ذکر نام شخص بخصوصی اکتفا می‌کنند.
- × برای اعتبار بخشیدن به نشریه خود در عنوان از اسامی کشورهای توسعه یافته استفاده می‌کنند. به طور مثال American journal of..., European...
- × بسیاری از نشریات جعلی در آسیا (و بخصوص هند) واقع شده‌اند اما اعلام می‌کنند که در غرب هستند و بسیاری از آنها محل کار خود را آمریکا اعلام می‌کنند.
- × ارسال مقاله به نشریات جعلی فقط از طریق ایمیل است: این نشریات سامانه ارسال مقاله ندارند.
- × راهنمای نویسندگان ناقص دارند: در راهنمای نویسندگان نشریات جعلی معمولاً درباره ساختار ظاهری مقاله (مثلاً اندازه فونت) توضیح داده می‌شود اما هیچ راهنمایی درباره انواع مقالات (مروری، پژوهشی، مطالعه موردی، نامه به سردبیر و ...) که برای نشریه می‌توان ارسال کرد وجود ندارد. همچنین هیچ اشاره‌ای به مسائلی که به طور معمول در راهنمای نویسندگان نشریات معتبر ذکر می‌شود مانند اخلاق پژوهش، سرقت علمی، فرم‌های رضایت نامه نشده و فقط گفته می‌شود که باید مقالات ارسالی اصیل باشند.
- × نشریات جعلی از نشان² و اسامی بسیار مشابه با نشریات معتبر استفاده می‌کنند.

1 به طور مثال عنوان یکی از نشریات جعلی چنین است: Australian Journal of Basic and Applied Sciences

2 Logo

- × نشریات جعلی به صورت دسترسی آزاد منتشر می‌شوند: جنبش دسترسی آزاد از سال 2002 در پاسخ به بحران افزایش قیمت نشریات و با هدف در دسترس قرار دادن مقالات علمی برای همگان شروع شد. مقالات منتشر شده به شیوه دسترسی آزاد، به رایگان در دسترس همگان هستند. ناشران این مقالات برای پوشش هزینه‌هایشان مدل‌های اقتصادی متفاوتی دارند که یکی از آنها دریافت هزینه انتشار از خود نویسندگان است. نشریات جعلی خود را نشریه‌ای با دسترسی آزاد معرفی کرده و مقالات خود را به رایگان در دسترس قرار می‌دهند و در واقع با سوء استفاده از نام دسترسی آزاد، طلب وجه از نویسندگان را موجه جلوه می‌دهند. نشریات معتبر دسترسی آزاد، در مواردی که نویسندگان بضاعت مالی ندارند، وی را از پرداخت آن معاف می‌کنند اما نشریات جعلی دسترسی آزاد هرگز چنین چیزی را اجازه نمی‌دهند چون کسب سود مالی تنها هدف آنهاست. بنابراین، وقتی نشریه‌ای حاضر نشود نویسنده‌ای را از پرداخت وجه معاف کند باید به آن مشکوک بود.
- × نشریات جعلی در هیچکدام از نمایه‌نامه‌های معتبر نمایه نمی‌شوند: مقالات نشریات جعلی به دلیل نمایه شدن در نمایه‌نامه‌های معتبر از طریق جستجو بازاریابی نشده و به همین دلیل خواننده و استفاده نمی‌شوند. البته برخی از آنها به دروغ اعلام می‌کنند که در نمایه‌نامه‌های معتبر حضور دارند. (Khan & Moher, 2017).
- × هیأت تحریریه یکسان: ناشران جعلی معمولاً هیأت تحریریه یکسان برای همه نشریات خود دارند. یک بررسی حکایت از ذکر نام یک عضو هیأت تحریریه در 69 نشریه جعلی دارد (Bolshete, 2017).
- × ضریب تأثیرهای تقلبی: ابزارهای مختلفی کار سنجش اعتبار نشریات علمی را بر اساس کمیت و کیفیت استناد به مقالات آنها انجام می‌دهند. از جمله پایگاه جی.سی.آر¹ که متعلق به تامسون رويترز و سایمگو² که متعلق به اسکوپوس (الزویر)

1 Journal Citation Report
2 scimagojr

است. نشریات جعلی، بر اساس وب سایت‌هایی که ضریب تأثیرهای غیرواقعی به نشریات می‌دهند¹، ضریب تأثیرهای تقلبی در وب سایت خود ذکر می‌کنند تا نویسندگان در اعتبار آنها تردید نکنند. (صبوری، 1395)

× داوری سریع (حتی گاهی کمتر از 12 ساعت) دارند و ایرادهای جزئی (و نه محتوایی) می‌گیرند.

× فراخوان مقاله به ایمیل‌ها می‌فرستند: نشریات معتبر معمولاً با ترافیک انتشار مقاله روبرو هستند و نیازی به ارسال فراخوان مقاله ندارند مگر در مواردی که انتشار ویژه‌نامه‌ای خاص در دستور کار آنان باشد. اما نشریات جعلی به آدرس ایمیل‌هایی با دامنه ac و edu که مخصوص دانشگاه‌ها و موسسات پژوهش است فراخوان مقاله می‌دهند و وعده داوری و چاپ سریع مقاله می‌دهند (صراف زاده، 1395).

فهرست نشریات جعلی بیل²

جفری بیل³ که نامش با نشریات جعلی گره خورده است در سال 2010 فهرستی از نشریات جعلی را بر اساس 52 معیار از جمله نداشتن فرایند داوری، هیأت تحریریه جعلی، محل جعلی و ... ایجاد کرد و این نشریات را در لیست سیاه خود قرار داد. این فهرست تا قبل از بسته شدن یکی از منابع به روز و جامع برای تشخیص نشریات جعلی بود. اما متأسفانه در 17 ژانویه

1 برخی وب سایت‌هایی که ضریب تأثیر تقلبی می‌دهند عبارتند از:

- Science Impact Factor (SIF)
- Scientific Indexing Services (SIS)
- Journals Impact Factor (JIFACTOR)
- International Services for Impact Factor and Indexing (ISIFI)
- General Impact Factor
- Technical Impact Factor
- JPR Impact Factor
- Universal Impact Factor
- Global Impact Factor
- Cite Factor
- Journal Citation Impact Factor
- ISI Impact Factor
- Scientific Journal Impact Factor
- Cosmos Impact Factor

2 Beal's list of predatory journals

3 Jeffrey Beall

2017 بیل وب سایتش را تعطیل کرد. شواهد ذیل نشان می‌دهد که ترس از تهدیداتی که از سوی نشریات جعلی به بیل صورت گرفت باعث بسته شدن وب سایت وی شد. در سال 2013 موسسه ملی سلامت آمریکا، اومیکس¹ از ناشران تقلبی موجود در لیست بیل را از پابمد ستترال² که از نمایه نامه‌های معتبر حوزه پزشکی است حذف کرد و از این ناشر درخواست کرد که به ادعای تقلبی خود مبنی بر وابسته بودن به دولت آمریکا پایان دهد. اومیکس تهدید کرد که بیل را به دلیل قرار دادن وی در فهرست ناشران جعلی تحت تعقیب کیفری قرار داده تا یک میلیارد دلار زیان وی را جبران کند. یک ناشر دیگر دسترسی آزاد³ تهدید کرد که برای بودن اسمش در لیست بیل از وی شکایت⁴ خواهد کرد. به دنبال این تهدیدات بیل احساس خطر کرده و وبلاگ و لیست خود را تعطیل کرد (Mimouni, et al., 2017). در حال حاضر فهرست بیل از طریق سرویس‌های آرشیو وب⁵ می‌تواند بازیابی شود و به مرور زمان کهنه خواهد شد.

راهکارها: چگونه در دام نشریات جعلی نیفتیم؟

داشتن مقاله هر چند با کیفیت در نشریات جعلی نه تنها امتیازی برای نویسنده به همراه ندارد که به شهرت علمی فرد آسیب می‌زند. این آسیب برای نویسندگان تازه کار و دانشجویان تحصیلات تکمیلی به مراتب بیشتر از استادانی است که در حرفه خود جا افتاده و شناخته شده‌اند. پژوهشگران تازه کار لازم است دانش و مهارت بررسی و ارزیابی اعتبار نشریات علمی را در خود ایجاد کنند تا در دام این نشریات گرفتار نشوند. راهکارهای پیشنهادی زیر می‌تواند برای تشخیص نشریات جعلی کمک کننده باشد:

شناخت نشریات دسترسی آزاد

نشریات جعلی به صورت دسترسی آزاد منتشر می‌شوند. یکی از راه‌های بررسی جعلی بودن

1 OMICS Publishing Group

2 PubMed Central

3 Canadian Center for Science and Education

4 Civil Action

5 Web.archive.org

نشریات دسترسی آزاد مراجعه به سایت دوج¹ است. فهرست نشریات دسترسی آزاد معتبر در سایت دوج موجود است. این فهرست به روز و معتبر است. بعد از انتشار مقاله جان بوهانون که نشان از پذیرش مقاله جعلی در برخی نشریات نمایه شده در دوج داشت، سایت دوج سخت گیری بیشتری برای شمول این نشریات در فهرست خود قرار داده و از همه نشریات مجموعه خودش خواست که دوباره فرایند پذیرش را طی کنند. در دسامبر 2016 دوج 2850 نشریه را که اقدام به این کار نمودند از مجموعه خود حذف کرد. اخیراً دوج یک لیست سیاه از نشریات تقلبی که خواسته‌اند در آن نمایه شوند ایجاد کرده است.

شناخت ابزارهای ارزیابی اعتبار نشریه

الف. تشخیص آی.اس.آی بودن نشریات:

موسسه تامسون روتترز که در ایران به آی.اس.آی معروف است یک لیست مادر از نشریات به نام Master Journal List دارد که از آن می‌توان برای تشخیص نشریات معتبر استفاده نمود. از آنجا که نشریات تقلبی نام‌هایی مشابه نشریات معتبر برمی‌گزینند باید شماره استاندارد بین‌المللی مجله را به جای نام مجله جستجو نمود.

در بخش جستجوی مندرج در سایت Master Journal List به آدرس زیر:

<http://ip-science.thomsonreuters.com/mjl/>

مجلات که در این لیست مادر هستند لزوماً مجلات آی.اس.آی نیستند. این لیست علاوه بر نشریات آی.اس.آی. حاوی فهرست تمام نشریاتی است که در تمام پایگاه‌های اطلاعاتی Web of Knowledge نمایه سازی می‌شوند.

شماره ISSN نشریه را وارد کنید و از لیست جستجو هم گزینه ISSN را انتخاب کنید.

در صورت بازیابی نشریه روی گزینه Coverage کلیک کنید اگر یکی از نمایه‌های استنادی زیر را مشاهده کردید می‌توانید از واقعی بودن و اعتبار نشریه اطمینان حاصل کنید:

¹ DOAJ: Directory of Open Access Journals

- Science Citation Index
- Social Science Citation Index
- Arts & Humanities Citation Index

اگر نشریه بازبایی نشد یعنی نشریه تقلبی است و اگر هم بازبایی شد ولی نمایه‌های استنادی دیگری مانند Zoological Record در بخش Coverage ظاهر شد بدین معنی است که نشریه مورد نظر ISI نیست.

ب. سنجش اعتبار نشریات با سایمگو

سایمگو به آدرس اینترنتی <http://www.scimagojr.com> ابزاری برای سنجش اعتبار نشریات است که اطلاعات خود را از اسکوپوس می‌گیرد. سایمگو نشریات را بر اساس معیارهای خود به چهار دسته درجه یک تا درجه چهار تقسیم می‌کنند

استفاده از کمپین "فکر کنید-چک کنید-ارسال کنید"

کمپین فکر کنید-چک کنید-ارسال کنید¹ در پاسخ به چالش نشریات جعلی توسط سازمان‌های علمی ایجاد شده است و به پژوهشگران کمک می‌کند تا ناشران و نشریات را ارزیابی کرده و نشریات معتبر را انتخاب کنند. برای کمک به تصمیم‌گیری درباره ارسال مقاله به یک نشریه خاص، این کمپین چک لیست زیر را پیشنهاد می‌کند:

- آیا ناشر مجله در کمیته اخلاق انتشارات² عضویت دارد؟
- اگر نشریه به صورت دسترسی آزاد منتشر می‌شود آیا نام آن در "راهنمای نشریات دسترسی آزاد"³ هست؟
- اگر نشریه به صورت دسترسی آزاد منتشر می‌شود آیا ناشر آن در "انجمن ناشران علمی دسترسی آزاد"⁴ عضویت دارد؟
- آیا امکان برقراری ارتباط با پست، تلفن و ایمیل با ناشر وجود دارد؟

1 Think. Check. Submit: <http://thinkchecksubmit.org/>

2 Committee on Publication Ethics (COPE)

3 Directory of Open Access Journals (DOAJ)

4 Open Access Scholarly Publisher's Association (OASPA)

- آیا فرایند و نوع داوری مقالات روشن است؟
- آیا هزینه انتشار مقاله (در صورت وجود) به طور واضح بیان شده است؟
- آیا اعضای هیأت تحریریه نشریه در وب سایت شخصی خودشان از آن نشریه نامی برده اند؟ (Wager, 2017)

نتیجه

نشریات جعلی یک چالش بین المللی در جامعه علمی ایجاد کرده اند. در ایران نیز نتیجه پژوهشی (جمالی و جوان فر، 1393) نشان می دهد که در بازه زمانی سال های 2011-2014 تعداد 9665 مقاله از ایران در این مجله ها منتشر شده است و به طور تقریبی حدود 4298200 دلار بابت انتشار این مقالات هزینه پرداخت شده است.

نشریات جعلی زاینده سنجش های نادرست علمی هستند. انتقادات بسیاری بر سیاست های جاری مراکز علمی که ملاک اصلی سنجش علمی افراد را تولید مقالات علمی می دانند وارد شده است که از حوصله این مقال خارج است.

یکی از دلایل انتشار در نشریات جعلی، شکست نویسندگان در انتشار مقاله در نشریات معتبر و یا ترس و نداشتن اعتماد به نفس در ارسال مقاله به نشریات معتبر است. در کشورهایی مانند ایران، ضعف زبان انگلیسی نیز مزید بر علت می شود.

مقاله نویسی نیاز به آموزش دارد. در حال حاضر، کارگاه های آموزشی مقاله نویسی به صورت پراکنده توسط سازمان ها و انجمن های مختلف برگزار می شود اما در دانشگاه ها برنامه جدی و مستمر برای این آموزش وجود ندارد.

حمایت و همکاری دانشگاهیان در مرور مقالات همدیگر نیز می تواند در ارتقای کیفیت مقالات کمک کننده باشد. به طور مثال قبل از اینکه مقالات برای نشریه ای ارسال شوند همکاران پژوهشگر آن را از نظر بگذرانند تا اشکالات اساسی اش را تشخیص داده و به نویسنده گوشزد نمایند تا کیفیت کارش را ارتقا داده و سپس برای نشریه ای ارسال شود. دانشگاه ها باید سازوکاری برای این نوع داوری های اولیه هم ایجاد کنند.

اگر اعضای هیأت علمی تازه کار و دانشجویان تحصیلات تکمیلی حمایت شده و آموزش ببینند و اعتماد به نفس برای نوشتن مقالات باکیفیت داشته باشند انگیزه‌ای برای انتشار در نشریات جعلی باقی نخواهد ماند.

فرایندهای مرتبط با پژوهش و انتشار علمی تحت تأثیر فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی به شدت متحول شده‌اند. به طور مثال در عصر حاضر، انتشار علمی در فضای مجازی ابعاد گسترده‌ای یافته است به طوری که دانشگاه‌های کشورهای پیشرفته دنیا دوره سواد انتشار علمی¹ برای اعضای هیأت علمی و دانشجویان خود برگزار می‌کنند. دانشگاهیان باید درباره دسترسی آزاد² بدانند؛ درباره خودآرشیوی و سیاست‌ها و موافقتنامه‌های ناشران بدانند؛ روش‌های خوانش بیشتر مقالات خود را بشناسند؛ بتوانند نشریات جعلی را از معتبر تشخیص دهند.

ناآگاهی از وجود نشریات جعلی و ویژگی‌های آنها و نیز ناآشنایی با دنیای نشر علمی و شیوه‌های ارزیابی اعتبار علمی نشریات از دلایل سوق یافتن به انتشار در این نشریات است. در کشورهای پیشرفته، کتابداران دانشگاهی نقش کلیدی در آموزش کاربران درباره نشریات جعلی دارند. لازم است در ایران نیز تمهیداتی برای ارائه این آموزش به کتابداران و دانشگاهیان اندیشیده شود.

1 Scholarly publishing literacy

2 Open access

فهرست منابع

- جمالی مهمویی، ح و جوان فر، س (1393). انتشار مقاله‌های ایرانی در نشریه‌های نامعتبر: انگیزه‌ها و رویکرد نویسندگان. رهیافت. 24 (56): 61-71. دسترسی از: <http://www.nrisc.ac.ir/uploads/5-56.pdf>
- جمالی مهمویی، ح؛ جشیره نژادی، ف؛ علم‌محمدی، د (زودآیند). میزان مشارکت دانشگاهیان ایران در مجله‌های ناشران متقلب در سال 2015. مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات. دسترسی از: http://nastinfo.nlai.ir/article_2117.html
- دادخواه، م. نشریات درنده: منبعی برای تحقیقات ساختگی، منتشر شده در خبرگزاری لیزنا، 15/2/95. دسترسی از: <http://www.lisna.ir/Talk/23896>
- صبوری، ع (1395) سخنرانی در جمع اعضای هیأت علمی جدید استخدام دانشگاه تهران.
- صراف زاده، م (1395). آموزش انتخاب نشریه برای انتشار مقالات علمی (فایل ویدئویی). دسترسی از: <http://faradars.org/courses/fvacw9503-choosing-journal>
- Åström, F., & Hansson, J. (2013). How implementation of bibliometric practice affects the role of academic libraries. *Journal of Librarianship and Information Science*, 45(4), 316-322.
- Berger, M. (2017). Everything You Ever Wanted to Know About Predatory Publishing but Were Afraid to Ask. Available at: http://academicworks.cuny.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1142&context=ny_pubs
- Bohannon, J. (2013). Who's afraid of peer review? *Science*, 342(6154).
- Bolshete, P. (2017). Analysis of thirteen predatory publishers: a trap for eager-to-publish researchers. *Current Medical Research and Opinion*, (just-accepted), 1-17.
- Butler, D. (2013). The dark side of publishing. *Nature*, 495(7442), 433.
- Chirico, F. (2017). "Predatory Journals" or "Predatory Scholars?" The Essential Role of the Peer Review Process. *The International Journal of Occupational and Environmental Medicine*, 8(3 July), 1082-1086.
- Christopher, M. M., & Young, K. M. (2015). Awareness of "predatory" open-access journals among prospective veterinary and medical authors attending scientific writing workshops. *Frontiers in Veterinary Science*, 2.
- Clark, A. M., & Thompson, D. R. (2016). Five (bad) reasons to publish your research in predatory journals. *Journal of advanced nursing*.
- Gasparyan, A. Y., Nurmashv, B., Voronov, A. A., Gerasimov, A. N., Koroleva, A. M., & Kitas, G. D. (2016). The pressure to publish more and the scope of predatory publishing activities. *Journal of Korean medical science*, 31(12), 1874-1878.
- Khan, F., & Moher, D. (2017). Predatory Journals: Do Not Enter. *University of Ottawa Journal of Medicine*, 7(1).
- Mimouni, M., Braun, E., Mimouni, F. B., Mimouni, D., & Blumenthal, E. Z. (2017). Beall's List Removed: What Stands Between Us and Open Access Predators?. *The American Journal of Medicine*, 130(8), e371-e372.
- Narimani, M., & Dadkhah, M. (2017). Predatory Journals and Perished Articles; a Letter to Editor. *Emergency*, 5(1).
- Safi, M. (2014). Journal accepts bogus paper requesting removal from mailing list. en-GB. In: *The Guardian*. issn, 0261-3077.
- Wager, E. (2017). Why we should worry less about predatory publishers and more about the quality of research and training at our academic institutions. Available at: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0917504017300217>
- Xia, J., Harmon, J. L., Connolly, K. G., Donnelly, R. M., Anderson, M. R., & Howard, H. A. (2015). Who publishes in "predatory" journals?. *Journal of the Association for Information Science and Technology*, 66(7), 1406-1417.

DOI: 10.22091/stim.2017.2354.1157

استناد به این مقاله:

صراف‌زاده، مریم (1396). «نشریات جعلی را بشناسیم». علوم و فنون مدیریت اطلاعات، 3 (3)، 14-1